

Toepassing Landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland

Vierde evaluatierapport: 1998

**Andrea Almaši
Frank Ingelaat
Jacob van Vliet**

Informatie- en KennisCentrum Landbouw/Ede, november 1999

© 1999 Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het IKC-Landbouw, Postbus 482, 6710 BL EDE.

Het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij stelt zich niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij het gebruik van gegevens uit deze publicatie.

Oplage 40 exemplaren

Samenstelling Andrea Almaši, Frank Ingelaat en Jacob van Vliet

Druk Ministerie van LNV, Facilitaire Dienst/Bedrijfsuitgeverij

Voorwoord

Het Nederlandse ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) rapporteert jaarlijks aan de Europese Commissie over de wijze waarop zij uitvoering geeft aan de Landbouwmilieuverordening 2078/92. Het IKC-Landbouw heeft de toepassing van deze verordening in Nederland over 1998 geëvalueerd.

Bij de uitvoering van de evaluatie hebben de samenstellers nauw samengewerkt met de betrokken medewerkers van de coördinerende beleidsdirectie Landbouw van het ministerie van LNV: ir. A.S.M. Tabak en mevr. ir. G.J.G.M. Nuytens.

Voorts hebben de volgende personen kwantitatieve gegevens aangeleverd voor de evaluatie van de verschillende regelingen die onder deze landbouwmilieuverordening vallen:

- mevr. E.M.P. Hermens (DLG) voor de Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON);
- mevr. ir. D. van Rijnberk (DL) voor de Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP);
- drs. B. Jol en drs. F.M.C. van Dreumel (DL) voor de Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO);
- mevr. N.M. Ridders (DWK) voor de Bijdrageregeling EU-cursussen;
- ir. K. Kuijken (GRR) voor de Subsidiereregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW);
- ir. C.M. Spek (DL) voor de Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH).

Ir. H.A. Gonggrijp
Hoofd IKC-Landbouw

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	8
2 Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)	9
3 Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP)	15
4 Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)	17
5 Bijdrageregeling EU-cursussen	21
6 Subsidiereregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)	23
7 Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH)	25
Literatuur	28
Lijst van afkortingen	30

Samenvatting

In 1998 zijn zes regelingen in het kader van de Landbouwmilieuverordening 2078/92 (Vo. 2078/92) opengesteld voor belangstellenden in Nederland. De mate waarin en hoe daarvan gebruik is gemaakt staat samengevat in de hieronder vermelde conclusies van de betreffende regelingen. In de volgende zes hoofdstukken staan per regeling achtergrondgegevens. Met deze rapportage krijgt de Europese Commissie inzicht in de uitvoering van Vo. 2078/92 in Nederland over 1998.

Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)

Evenals voorgaande jaren blijft de RBON goed lopen. Het aantal deelnemers (6.776) en de oppervlakte waarvoor een beheersovereenkomst is afgesloten (54.393 ha) in het kader van deze regeling is opnieuw toegenomen. Het grootste deel valt onder actief beheer; dat is het gedeelte dat door de Landbouwmilieuverordening wordt ondersteund. Daarin verschuift het accent naar zwaar beheer, wat de natuurontwikkeling stimuleert. Uit natuurwetenschappelijk onderzoek blijkt dat het uitgevoerde beheer in het kader van deze regeling bijdraagt aan het behoud van waardevolle vegetaties en weidevogelgemeenschappen.

Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP; voorheen SBIOP)

Van de RSBP is minder gebruik gemaakt dan verwacht. Verwachte veranderingen in de hoogte van de bijdragen zijn daaraan debet. Van het totale budget over 1998 is van de 10,8 miljoen gulden 3,5 miljoen vastgelegd in verplichtingen. De 84 goedgekeurde aanvragen in 1998 hebben evenals in 1997 met name betrekking op aanvragen voor omschakeling in de melkveehouderij. Het gaat daarbij om voortzettingssubsidies voor veevoedergewassen.

Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)

De deelname aan de DEMO-regeling is in 1998 licht gestegen ten opzichte van die in 1997, maar is nog aanzienlijk lager dan die in 1994-1996. Dit wordt gedeeltelijk veroorzaakt doordat op basis van de uitgevoerde evaluaties de bestaande beoordelingsprocedures nader zijn ingevuld. Een andere oorzaak is de toegenomen financiële omvang van de aanvragen.

De 19 goedgekeurde aanvragen komen voor het grootste deel (circa 80%) uit de plantaardige sector. Dat hangt samen met de belangstelling in deze sectoren voor het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Verskillende DEMO-projecten worden nu breder toegepast in de landbouw. Voorbeelden daarvan zijn het gebruik van mineralenarme organische meststof in de bollenteelt en het verbouwen van schurftresistente appelrassen.

Uit deze evaluatie blijkt dat de DEMO-projecten succesvol zijn geweest en effect hebben gesorteerd op natuur- en milieuaspecten. Het gaat hierbij niet alleen om inpassing in de eigen bedrijfsvoering van agrarische ondernemers maar ook om inpassing in regionaal natuur- en recreatiebeleid.

Bijdrageregeling EU-cursussen

De deelname aan EU-cursussen die een bijdrage ontvangen in het kader van de EU-verordening 2078/92 is in 1998 gestegen tot 8.190 cursisten. Het totale aantal cursussen (992) was aanzienlijk hoger dan in 1997. Het gemiddeld aantal cursisten per cursus is daardoor teruggelopen. De meeste belangstelling ging uit naar cursussen over beperking van de mineralenemissie op rundveebedrijven.

Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)

De belangstelling voor de LAW blijft gering. In 1998 zijn voor f 63.000,- verplichtingen aangegaan. Relatief is de toename van de lengte van de wandelpaden (12,5 km) groot. Bij de recreant stijgt de belangstelling voor wandelpaden.

Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH)

De eerste resultaten in 1998 van de RBH zijn succesvol. Voor 1.275 GVE's waren er toewijzingen, terwijl voor 1.250 GVE's aanvragen werden verwacht. In totaal zijn verplichtingen aangegaan ter waarde van f 1.683.000,-. Het in standhouden van reeds lang aanwezige rassen van landbouwhuisdieren in Nederland lijkt op deze wijze te lukken. Het levert een bijdrage aan de biodiversiteit in rassen en soorten van de veehouderij.

1 Inleiding

Met deze rapportage geeft het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) invulling aan de verplichting tot evaluatie van de Nederlandse implementatie van de Landbouwmilieuverordening 2078/92 (Vo. 2078/92) over het jaar 1998 voor de Europese Commissie. Het IKC-Landbouw is verzocht het rapport op te stellen. Voor het samenstellen van het rapport hebben de uitvoerende organisaties gegevens aangeleverd.

Beschrijving van de regelingen

Zes regelingen zijn in 1998 onder deze EU-verordening in geheel Nederland uitgevoerd:

1. Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)
2. Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP; voorheen SBIOP)
3. Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)
4. Bijdrageregeling EU-cursussen
5. Subsidiereregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)
6. Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH)

In voorgaande evaluatierapporten werd ook de extensiveringsregeling vleesstierenhouderij beschreven. Deze is echter na 1997 niet meer geopend geweest.

In overeenstemming met het werkdocument STAR/VI/3813/95 van de Europese Commissie is in dit rapport per regeling, indien van toepassing, ingegaan op de volgende aspecten:

- het aantal deelnemers;
- de gegeven publiciteit;
- de mogelijke invloeden op de marktsectoren;
- de toereikendheid van het steunniveau;
- de controle van de regeling;
- evaluatiemethoden en resultaten (voor natuur, milieu en sociaal-economisch);
- overige aspecten.

Per hoofdstuk is een regeling beschreven. Te verwachten aanvullingen in een regeling zijn in de tekst opgenomen. Elk hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

Motivatie toepassing regeling Landbouwmilieuverordening 2078/92 in Nederland

“De vervuiler betaalt” is een leidend principe in het Nederlandse milieubeleid. Daarvoor is wet- en regelgeving waarin milieunormen zijn vastgelegd. Om de ondernemers in de landbouw te stimuleren de functie milieu sterker mee te nemen in de bedrijfsvoering zijn regelingen ontwikkeld die verder gaan dan het wettelijk minimum. Dergelijke regelingen zijn onder de Landbouwmilieuverordening gebracht. Deze regelingen zijn echter niet alleen op het milieu gericht, maar ook op het produceren met meer aandacht voor natuurwaarden.

Binnen de landbouw groeit de aandacht voor maatschappijbewust landbouw bedrijven, hoewel de economie nog steeds de drijvende kracht is op de bedrijven. Voor een leefbaar platteland is dat ook nodig. Op agrarische bedrijven nemen de activiteiten toe om inkomen te creëren uit activiteiten buiten de reguliere landbouw. Voorbeelden van dergelijke functies zijn agrotourisme, vaak gecombineerd met de verkoop van specifieke (regionale) boerderijproducten, beheer van natuur en landschap en de biologische landbouw.

2 Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON)

De Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling (RBON) is de vigerende regeling op basis waarvan beheersovereenkomsten voor agrarisch natuurbeheer worden gesloten. De RBON is bij beschikking d.d. 08-03-1995 door de Commissie goedgekeurd als invulling van Verordening (EEG) nr. 2078/92. In Nederland is het systeem van beheersovereenkomsten van oudere datum. De oudste ministeriële regeling op dit terrein betreft de Beschikking Beheersovereenkomsten uit 1977.

De RBON is in 1997 gewijzigd om de 'ruime jas' benadering voor begrenzing van beheersgebieden mogelijk te maken. De 'ruime jas'-benadering is een andere methode van begrenzing van gebieden. Daarmee wordt een tweeledig doel beoogd: vergroting van het draagvlak onder de agrariërs en natuurwetenschappelijke voordelen (zie evaluatieverslag 1997).

Gedurende de laatste jaren wordt in het kader van het LNV- Programma Beheer gewerkt aan een ingrijpende wijziging van het subsidiestelsel voor natuur, bos en landschap. Door deze stelselwijziging zal de RBON opgaan in twee nieuwe regelingen, de Regeling Natuurbeheer en Regeling Agrarisch Natuurbeheer. De ervaringen met de RBON zijn gebruikt bij de opstelling van de nieuwe regelingen.

Aanvankelijk zouden beide regelingen al in 1999 van start gaan. Na een heroriëntatie in 1998 is besloten om de nieuwe regelingen per 1 januari 2000 van kracht te laten zijn. Beide nieuwe regelingen zijn gebaseerd op Verordening 1257/99 van de Raad inzake de steun voor plattelandsontwikkeling uit het EOGFL. Deze verordening vervangt onder andere de Verordening 2078/92.

Beheersovereenkomsten in relatienotagebieden

Beheersovereenkomsten kunnen slechts worden gesloten in begrensde relatienotagebieden¹. De begrenzing van relatienotagebieden, waar beheersovereenkomsten gesloten kunnen worden, geschiedt door Gedeputeerde Staten (Artikel 12 RBON). Gedeputeerde Staten gaat bij de begrenzing in ieder geval uit van het Structuurschema Groene Ruimte (SGR) en het Natuurbeleidsplan (NBP) en van aanwijzingen van de Minister (artikel 6 RBON).

Het NBP bevat in onderlinge samenhang de doelstellingen en strategieën van het natuur- en landschapsbeleid van de rijksoverheid. De gebiedsaanduidingen uit het NBP zijn ruimtelijk uitgewerkt en afgewogen in het SGR. Dat bevat de hoofdlijnen en doelstellingen van ruimtelijk beleid van het Rijk voor een aantal functies van het landelijk gebied.

Hoofdlijn van het rijksbeleid is duurzaam behoud, herstel en ontwikkeling van nationaal en internationaal belangrijke ecosystemen binnen een ruimtelijk stabiele ecologische hoofdstructuur. De begrenzing van relatienotagebieden dient met name plaats te vinden binnen voornoemde ecologische hoofdstructuur. De begrenzing dient betrekking te hebben op agrarische gronden met natuurwaarden. Uitgangspunten met betrekking tot de begrenzing zijn:

1. Er is een plafond (200.000 ha: 100.000 beheersgebied, 100.000 reservaatgebied);
2. Begrenzing dient betrekking te hebben op agrarische gronden met natuurwaarden, met name gelegen in de ecologische hoofdstructuur.

Relatie met de Habitat-richtlijn

De Habitat-richtlijn (Richtlijn 92/43/EEG) heeft als doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit door het in stand houden van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna. In bijlage III van de richtlijn worden twee fasen in de *aanwijzing* van gebieden onderscheiden: eerst een nationale beoordeling (fase 1) en daarna een beoordeling op EU-niveau van het communautair belang van de op de nationale lijsten geplaatste gebieden (fase 2). Voor de verschillende fasen zijn selectiecriteria vermeld.

Bovengenoemde procedure met betrekking tot de aanwijzing van gebieden op basis van de Habitatrichtlijn staat los van de procedure met betrekking tot de begrenzing van relatienotagebieden.

¹ De term 'relatienotagebied' is ontleend aan de Relatienota. De Relatienota is een regeringsnota uit 1975 waarin het instrument beheersovereenkomst voor agrarisch natuurbeheer is geïntroduceerd.

Voorts dient te worden opgemerkt dat relatienotagebieden altijd agrarische cultuurgronden betreffen, terwijl de op grond van de Habitatrichtlijn aan te wijzen gebieden veelal natuurterreinen zijn. Overigens kan in het geval waarin gebieden zowel onder de Relatienota als onder de Habitatrichtlijn vallen met het sluiten van beheersovereenkomsten een bijdrage worden geleverd aan het realiseren van de Habitatrichtlijn.

Deelname en geografische spreiding van overeenkomsten

Tabel 1.1 geeft de ontwikkeling in de oppervlakte onder overeenkomst en het aantal deelnemers weer. In deze tabel zijn ook opgenomen de ondernemers in begrensde relatienotagebieden met een bergboerenovereenkomst. In de relatienotagebieden vormt het bergboerenbeheer op grond van Verordening (EG) nr. 950/97 de basis voor verdergaand beheer op grond van Vo. 2078/92. Met het bergboerenbeheer verplicht de ondernemer zich de natuurlijke handicaps op zijn bedrijf, die vaak de basis vormen van de waarden van natuur en landschap, in stand te houden. Dit is het zogenaamde passief beheer. Het actief beheer omvat de verdergaande verplichtingen op grond van Vo. 2078/92.

Tabel 1.1 Ontwikkelingen in de oppervlakte onder overeenkomst (passief beheer - Vo.nr. 950/97 en actief beheer - Vo.nr. 2078/92) en aantal deelnemers in begrensde relatienotagebieden*. Stand per 31 december 1998.

Provincie	Oppervlakte onder overeenkomst (ha)			Aantal deelnemers		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Groningen	2.646	3.560	3.684	313	386	387
Friesland	5.719	5.958	9.242	530	571	577
Drenthe	3.349	3.781	4.448	451	514	516
Overijssel	4.468	4.792	5.311	759	825	825
Gelderland	7.476	8.793	9.874	1.025	1.196	1.282
Utrecht	2.558	2.658	2.868	278	295	296
Noord-Holland	5.836	5.933	6.261	560	573	578
Zuid-Holland	3.389	3.743	3.560	355	454	459
Zeeland	1.764	1.748	1.826	426	434	434
Noord-Brabant	2.567	3.072	3.790	497	505	537
Limburg	3.522	3.636	3.379	786	863	880
Flevoland	26	89	150	1	4	5
Totaal	43.320	47.763	54.393	5.981	6.620	6.776

*exclusief experiment ruime jas

Er is (nog steeds) een groeiende belangstelling voor beheersovereenkomsten (tabel 1.1). De oppervlakte onder beheersovereenkomst groeide in 1998 ten opzichte van 1997 met 14%. Het Vo. 2078/92-deel wordt aangeduid als actief beheer; eind 1998 was er 37.724 ha onder actief beheer.

In 1997/1998 werd per deelnemer naar schatting gemiddeld 6,6 ha voor medefinanciering gedeclareerd. Een exacte berekening van het gemiddelde is niet mogelijk omdat een aantal deelnemers meer dan één overeenkomst heeft.

Beëindiging van overeenkomsten

In het afgelopen jaar was het aantal beëindigingen van de overeenkomst zeer gering, namelijk minder dan 1% van de totale oppervlakte met een overeenkomst. Het percentage beëindigingen was de voorgaande jaren eveneens zo laag. De continuïteit van het natuurbeheer door agrariërs met een beheersovereenkomst is over een langere periode goed.

Kwaliteit van de overeenkomsten

De RBON kent naast de mogelijkheid van passief beheer (Vo. 950/97) voornamelijk beheerspakketten met actief beheer, kwalitatief onderscheiden naar licht en zwaar beheer. Bij passief beheer krijgt de boer een vergoeding (bergboerenvergoeding) voor het handhaven van natuurlijke handicaps, zoals hoge grondwaterstand, kavel- en perceelsstructuur. Bij actief beheer

zijn de beheersmaatregelen gericht op het handhaven of ontwikkelen van waardevolle vegetaties en/of weidevogelpopulaties.

De invoering van de RBON in 1995 was er mede op gericht om overeenkomsten voor kwalitatief beter beheer te kunnen afsluiten. Kwalitatief goed beheer is over het algemeen zwaar (actief) beheer, dat wil zeggen beheer met relatief zware beperkingen in de landbouwbedrijfsvoering. Het zware beheer valt onder de hoogste declaratieklasse van Vo. 2078/92 (oorspronkelijk 350 ECU).

Er blijkt een toename van het zware beheer te zijn (tabel 2.1). In 1998 was 51% van de oppervlakte onder overeenkomst zwaar beheer. Deze verschuiving wordt veroorzaakt doordat nieuwe deelnemers vanaf 1995 overeenkomsten aangaan op basis van de RBON waarbij de keuze overwegend uit pakketten met zwaar beheer bestaat. Daarnaast zetten veel deelnemers hun bestaande overeenkomsten met licht beheer om in een RBON-overeenkomst met zwaar beheer.

Tabel 1.2 Ontwikkeling in de kwaliteit van het actief beheer

Oppervlakte actief beheer (ha)					
Licht beheer			Zwaar beheer		
1996	1997	1998	1996	1997	1998
11.064	11.008	10.173	17.268	20.545	27.551

Effecten van de 'ruime jas'

Door een wijziging van de RBON in 1997 is het mogelijk voor de begrenzing van een beheersgebied een ruimer zoekgebied te hanteren, de zogenaamde ruime-jas-begrenzingsen. Opmerkelijk is de stijging van het areaal begrensde beheersgebied in 1998. Het begrensde areaal nam toe met 11.600 ha t.o.v. 7.000 ha in 1997. Genoemde stijging hangt voor een belangrijk deel samen met de mogelijkheid van de ruime-jas-begrenzing.

Voor wat betreft de belangstelling onder agrarische ondernemers gaan de eerste resultaten in de richting van een deelname op 80-100% van de beschikbare oppervlakte. De ruime-jas-benadering heeft dan ook een positieve invloed op het realisatiepercentage, hetgeen in 1998 52% bedroeg. Daarin is het realisatiepercentage het aandeel van de oppervlakte beheers- en reservaatgebied waarvoor een beheersovereenkomst is gesloten of dat reeds in beheer is als natuurreservaat.

Publiciteit

Bij voorlichting en acquisitie wordt uitgegaan van een actieve benadering van de doelgroep. Over de gebiedsbegrenzing (de begrenzing van natuurontwikkelingsgebieden, reservaten, en beheersgebieden) vindt uitgebreid overleg en inspraak plaats.

Nadat de begrenzing is vastgesteld worden de ondernemers in het gebied persoonlijk benaderd, waarbij wordt aangeboden de mogelijkheden voor het sluiten van een beheersovereenkomst samen te bekijken. Voorlichting en acquisitie zijn daarmee arbeidsintensieve aangelegenheden. Een dergelijke persoonlijke benadering gebeurt overigens steeds meer door andere organisaties, bijvoorbeeld agrarische natuurverenigingen. De afstemming tussen DLG en natuurverenigingen is per provincie verschillend en afhankelijk van de wensen van het provinciale bestuur.

Mogelijke invloed op marktsectoren

De RBON biedt het kader voor de toepassing van landbouwproductiemethoden die mede gericht zijn op het behoud en de ontwikkeling van waarden van natuur en landschap. Toepassing van de RBON leidt in de kwetsbare gebieden tot een meer extensieve landbouwproductiemethode. Daarbij treedt onder meer een aanzienlijke vermindering van het gebruik van mest en gewasbeschermingsmiddelen op. De (landbouw)productie op perceelsniveau daalt derhalve eveneens.

Toereikendheid vergoedingsniveau

De vergoedingensystematiek is gebaseerd op compensatie van de effecten van de beheersbepalingen op bedrijfsniveau. In de RBON is voorts een marge ingesteld bovenop de compenserende vergoeding, te weten 5% voor licht beheer en 15% voor zwaar beheer. Mede hierdoor is het aandeel zwaar beheer toegenomen. Onderzoek wijst uit dat de beheersvergoeding van de RBON de kosten voldoende compenseert (Korevaar en Vellinga, 1998).

Ervaringen vergoedingensysteem

De beheersvergoeding is een compenserende vergoeding en is vastgelegd in grondslagen. Aan deze grondslagen wordt een tarief gekoppeld (arbeidsaanspraken, opbrengstderiving, exploitatie-aanspraken). De grondslagen liggen vast gedurende de looptijd van een beheersovereenkomst. De tarieven worden jaarlijks, op grond van een 5-jaarlijks gemiddelde, bijgesteld. De beheersvergoeding kan derhalve jaarlijks wijzigen, maar in de praktijk zijn de wijzigingen niet erg groot. Door uit te gaan van jaarlijks vast te stellen tarieven worden de gedeelde inkomsten zo goed mogelijk gecompenseerd.

Het landbouwbedrijfsleven steunt deze wijze van berekening van de beheersvergoeding. Uit contacten met agrariërs blijkt dat men het jaarlijks aanpassen van de beheersvergoeding redelijk vindt. Dit systeem werkt derhalve niet belemmerend op de deelname.

Controle

Er vindt een administratieve controle en een controle op de naleving van beheersovereenkomsten plaats (fysieke controle). De administratieve controle geschiedt door verificatie van de gegevens uit de aanvraag bij de Landelijke Service Regelingen (LASER) en het Kadaster voor controle op ondernemers-, bedrijfs- en oppervlaktegegevens. Daarnaast wordt bij het sluiten van een overeenkomst de situatie ter plaatse geverifieerd door veldbezoek.

De fysieke controle geschiedt op basis van vooraf vastgestelde controleplannen. In 1998 is DLG overgegaan van controle op beheersovereenkomsten (per beheersovereenkomst waarin meerdere percelen kunnen zijn opgenomen) naar controle op objectniveau (per perceel). Derhalve is het aantal overtredingen in 1997 nog gekoppeld aan aantallen beheersovereenkomsten en zijn de overtredingen voor 1998 gekoppeld aan het aantal objecten. De controleresultaten over 1998 zijn op dit moment gebaseerd op het controleverslag 1998 (DLG 1999/25192).

Tabel 1.3 Fysieke controle in 1997 en 1998 (inclusief passief beheer, gebaseerd op Vo. 950/97)

Jaar	Aantal beheersovereenkomsten / - objecten		Aantal gecontroleerde beheersovereenkomsten / - objecten		Overtredingen
	licht	zwaar	licht	zwaar	
1997*	9.539	7.160	3.441 (36%)	4.108 (57%)	1,9%
1998**	9.017	10.309	2.905 (32%)	6.491 (63%)	90 (1,0%)

* Het aantal overtredingen (niet-nakomingen) in 1997 had betrekking op uitgestelde maai-/weidedata (2,9%), overig (1,2%); het totaal percentage niet-nakomingen is 1,9% van alle lopende beheersovereenkomsten.

** Het totaal aantal overtredingen bedraagt 90, dit is 0,96% (afgerond 1,0%) van het aantal gecontroleerde objecten.

Evaluaties

De RBON wordt continu geëvalueerd. De evaluaties, die in opdracht van DLG worden uitgevoerd, hebben betrekking op natuurwetenschappelijke en landbouwkundige effecten. Over de evaluaties wordt jaarlijks gerapporteerd (zie Literatuur).

In het onderzoek dat is gericht op natuurwetenschappelijke aspecten kunnen twee categorieën worden onderscheiden: het thematisch onderzoek en het gebiedsgericht onderzoek. Beide typen onderzoek hebben inzicht gegeven in de natuurwetenschappelijke effecten van het beheer, in de doelmatigheid van de beheerspakketten (RBON) en in de mogelijke verbetering van de beheerspakketten.

Voorbeelden van thematisch onderzoek zijn het onderzoek naar de invloeden op het opgroeien van weidevogelkuikens en het onderzoek naar de duurzaamheid van natuureffecten van inrichting en beheer van slootkanten.

Onderzoeksvragen die nog openstaan worden veelal opgepakt in het in 1998 opgestart onderzoeksprogramma "Multifunctionele landbouw", waarbij onder meer de effectiviteit van randenbeheer en zwaar botanisch beheer nader onderzocht worden en waarbij ook veel aandacht is voor de inpasbaarheid en kosteneffectiviteit van agrarisch natuurbeheer.

Het gebiedsgericht natuurwetenschappelijk monitoringsonderzoek is uitgevoerd in 25 representatief geachte gebieden en heeft zich gericht op weidevogels en vegetatie. De resultaten

van dit onderzoek hebben begin jaren '90 geleid tot een herziening van de beheerspakketten in 1995, hetgeen inhoudelijk leidde tot een vergroot aanbod van "zware" beheersvormen en het intrekken van licht beheer. Het geheel van bevindingen is beschreven in een syntheserapport (Wymenga e.a., 1996).

Het monitoringsonderzoek liep van 1983 t/m 1997. Op dat moment bestond er een gedegen en toereikend overzicht van de effecten van beheerspakketten RBON. Nieuwe onderzoekskennis zou niet meer geëffectueerd kunnen worden in de RBON vanwege de beoogde invoering van het nieuwe subsidiestelsel in het kader van Programma Beheer (zie inleiding). Dit noopte tot een herbezinning op de bestaande opzet van het monitoringsonderzoek, die niet vanzelfsprekend geschikt is voor evaluatie van het nieuwe stelsel. In 1998 is dan ook besloten dit onderzoek voorlopig op te schorten. Het Programma Beheer borduurt voort op de (onderzoeks)ervaringen met de RBON. De aanleiding voor de nieuwe regeling agrarisch natuurbeheer werd ook niet gevormd door de effectiviteit van de RBON, maar door gewijzigde inzichten op het terrein van sturen op resultaat en door de wens om beheer door particulieren, waaronder samenwerkingsverbanden, mogelijk te maken. Het is uitdrukkelijk de bedoeling om het monitoringsonderzoek weer op te pakken, waarbij zeker ook zal worden gekeken naar de effectiviteit van de in 1995 geïntroduceerde beheerspakketten van de RBON, met name voor randenbeheer en zwaar botanisch beheer.

Natuurwetenschappelijke en landbouwkundige effecten

Na 10 jaar systematisch onderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Door toepassing van de RBON blijven de waardevolle vegetaties in stand. Dit is van belang, aangezien in de begrensde gebieden vaak sprake is van een negatieve autonome ontwikkeling van natuurwaarden, samenhangend met het agrarisch gebruik.
- De beheersovereenkomsten met zwaar beheer leiden tot een toename van bloemrijke vegetaties en een afname van plantensoorten die indicatief zijn voor voedselrijke bodems. De biodiversiteit neemt toe.
- De effectiviteit van het beheer is het grootst, waar de productieomstandigheden voor de landbouw door natuurlijke beperkingen niet optimaal zijn. Veel natuurperspectief in de randen.
- De weidevogelgemeenschappen in relatienotagebieden met weidevogel doelstelling ontwikkelen zich door de RBON goed: hoge dichtheden en gevarieerde samenstelling.

Ook vanuit de landbouwkundige inpasbaarheid zijn conclusies vanuit diverse thematische onderzoeken te trekken:

- De bedrijfseconomische resultaten van melkveehouders met een beheersovereenkomst zijn goed;
- De RBON-beheersvergoeding compenseert de extra kosten van agrarisch natuurbeheer voldoende.

Sociaal-economische effecten: LEI-DLO studie naar landbouwers met natuur

Onder de evaluatie van RBON wordt niet specifiek gekeken naar de sociaal-economische effecten van een beheersvergoeding. In het kader van een studie van het LEI-DLO is echter onlangs een statistische analyse uitgevoerd naar de bedrijfstechnische en bedrijfseconomische kengetallen van landbouwers die in het boekjaar 1994/1995 een vergoeding ontvingen voor activiteiten op het gebied van natuur². Deze gegevens zijn vervolgens vergeleken met gegevens van vergelijkbare bedrijven van landbouwers zonder een vergoeding voor natuur, waarbij het belangrijkste deel van de analyse betrekking had op gespecialiseerde melkveebedrijven (V.d. Ham e.a., 1998a en V.d. Ham e.a., 1998b). Uit de analyse van bedrijfstechnische en bedrijfseconomische verschillen tussen bedrijven met en zonder een vergoeding voor natuur blijkt, dat er een aantal verschillen zijn, die niet door de vergoeding voor natuur kunnen worden verklaard. Deze verschillen zijn:

Technisch hebben veehouders met een vergoeding voor natuur:

- een hogere melkproductie per koe bij dezelfde hoeveelheid krachtvoer, dus een voorzichtiger voerstrategie;
- lagere mineralenoverschotten, vooral voor stikstof;
- deels een biologische bedrijfsvoering.

² Het betreft hier zowel betalingen in het kader van beheersovereenkomsten als resultaatbeloningen van bijv. particuliere natuurverenigingen. Hoe de verhouding tussen deze twee vormen van betalingen precies ligt, is per gebied verschillend. In het algemeen kan als indicatie worden aangegeven dat zo'n 80% van de betalingen beheersovereenkomsten betreft.

Bedrijfseconomisch hebben veehouders met een vergoeding voor natuur:

- een hoger saldo en arbeidsopbrengst (niet te verklaren door de vergoeding voor natuur);
- meer inkomen uit andere bronnen, bijvoorbeeld inkomen uit arbeid buiten het bedrijf;
- een hoger ondernemersinkomen, totaal gezinsinkomen, besparingen en vrije kasstroom;
- een betere uitkomst als de resultaten worden vergeleken met het gecorrigeerd gemiddelde (bedrijfsvergelijkende maatstaf).

Voor gespecialiseerde akkerbouwbedrijven zien we globaal dezelfde lijn als voor melkveebedrijven. Akkerbouwers die een vergoeding voor natuur ontvangen, hebben meer kavels, een lager mineralenoverschot, gebruiken minder gewasbeschermingsmiddelen en realiseren minimaal dezelfde economische resultaten vergeleken met collega's die geen vergoeding voor natuur ontvangen.

Uitbreiding

In haar beleid op het gebied van beheer van bos, natuur en landschap heeft LNV onlangs een outputgericht stelsel ontwikkeld, het zogenaamde Programma Beheer. Betalingen voor de productie van bos, natuur en landschap zullen binnen dit systeem gekoppeld zijn aan vooraf afgesproken resultaten op dit gebied.

Deze herziening van het bestaande stelsel van beheersregelingen werkt onder andere door in de door de Landbouwmilieuverordening medegefinancierde RBON. De nieuwe regelingen in het kader van het Programma Beheer zijn gebaseerd op de Verordening van de Raad inzake de steun voor plattelandsontwikkeling uit het EOGFL. Nederland zal de nieuwe regelingen binnenkort officieel voor cofinanciering indienen onder de nieuwe Kaderverordening.

Conclusie

Evenals voorgaande jaren blijft de RBON goed lopen. Het aantal deelnemers (6.776) en de oppervlakte waarvoor een beheersovereenkomst is afgesloten (54.393 ha) in het kader van deze regeling is opnieuw toegenomen. Het grootste deel valt onder actief beheer; dat is het gedeelte dat door de Landbouwmilieuverordening wordt ondersteund. Daarin verschuift het accent naar zwaar beheer, wat de natuurontwikkeling stimuleert. Uit natuurwetenschappelijk onderzoek blijkt dat het uitgevoerde beheer in het kader van deze regeling bijdraagt aan het behoud van waardevolle vegetaties en weidevogelgemeenschappen.

3 Regeling stimulering biologische productiemethode (RSBP)

Op 17 mei 1994 is de Regeling Stimulering Biologische Productiemethode gepubliceerd in de Staatscourant. De regeling geldt voor gewassen die op het tijdstip van indienen van de aanvraag:

1. nog niet worden geteeld volgens de biologische productiemethode en
2. reeds worden geteeld volgens de biologische productiemethode.

Sinds 1997 was de Regeling ook van toepassing voor de biologische teelt van veevoedergewassen. De afkorting van de regeling is van SBIOP veranderd in RSBP.

Deelname

Onderstaande tabel geeft het aantal hectares en het aantal aanvragers waarvoor aanvragen zijn ingediend en goedgekeurd in 1998.

Tabel 3.1 Aantal hectares en aanvragers per sector van goedgekeurde aanvragen in het kader van de omschakelingsregeling biologische landbouw 1998

Sector	Voortzetting		Omschakeling	
	ha	aantal aanvragers	ha	aantal aanvragers
Akkerbouwsteungewassen	228,7	19	109,8	8
Overige akkerbouwgewassen	80,9	9	142,5	8
Vollegronds tuinbouw	51,1	7	70,9	8
Glastuinbouw	0,2	2	2,1	2
Fruitteelt	28,3	3	0,0	0
Veevoedersteungewassen	121,8	23	-	-
Overige veevoedergewassen	1986,5	68	-	-

Bron: LASER

In 1998 zijn 83 aanvragen goedgekeurd. Dat is minder dan in 1997; toen waren er 110. De jaren daarvoor waren er minder goedgekeurde aanvragen: 14 in 1996, 40 in 1995 en 95 in 1994. Dat het aantal in 1997 sterk is toegenomen komt door de uitbreiding van de RSBP met veevoedergewassen vanaf 7 oktober 1996. De normen voor deze gewassen zijn op dit moment nog privaatrechtelijk geregeld door SKAL-normen en vormen dus geen onderdeel van de de Vo. 2092/91. Daardoor is de tweejarige omschakelingsperiode uit die verordening niet van toepassing op deze gewassen. Wel hebben de biologische telers na omschakeling recht op de onder Vo. 2078/92 vallende voortzettingssubsidie. Vele melkveehouders hebben daarvan gebruik gemaakt. In 1997 kregen 28 aanvragers op 150 ha veevoedersteungewassen en 101 aanvragers op 3.119 ha overige veevoedergewassen subsidie. Met name het aantal aanvragers voor overige veevoedergewassen met het daarbij behorende areaal was in 1998 aanzienlijk kleiner (zie tabel 3.1).

Met de 83 goedgekeurde aanvragen in 1998 is een verplichting aangegaan voor ongeveer 3,5 miljoen gulden. Hiervan zal bijna 1,8 miljoen door de EU worden betaald. Dit bedrag zal worden uitgekeerd over de jaren 1999 tot 2003.

De aangegane verplichting in 1998 is aanzienlijk lager dan het budget hiervoor van 10,8 miljoen gulden. Een belangrijke reden daarvoor is de lange periode tussen goedkeuring door de Tweede Kamer in maart 1999 en het voorstel in maart 1996 om de steunbedragen te verhogen voor omschakeling naar biologische productie. Bij veel aspirant biologische telers heeft dat vertragend gewerkt om een aanvraag te doen voor omschakeling.

Publiciteit

De regeling is behandeld in algemene vakbladen en bladen voor de biologische sector. Het DLV-team biologische landbouw heeft de regeling in de gangbare activiteiten geïntegreerd.

Mogelijke invloed op marktsectoren

In 1998 waren er in de biologische sector ongeveer 700 bedrijven actief op ruim 19.000 ha. Dat komt overeen met 1% van het totale Nederlandse land- en tuinbouwareaal. Gelet op het kleine aandeel zal de invloed op andere marktsectoren beperkt zijn. Gezien de grote interesse van de consument voor biologische producten kan men verwachten dat deze sector snel zal groeien. Wat hiervan de effecten zullen zijn voor de gangbare landbouw is nog onbekend.

Toereikendheid vergoedingsniveau

Het Ministerie is nagegaan of de verstrekte premies in de regeling de inkomstenderving bij omschakeling naar biologische landbouw compenseren. Voor akkerbouw blijkt de premie voldoende compensatie te bieden; voor andere sectoren is dat niet het geval. In het Plan van Aanpak biologische landbouw (PvA) zijn wijzigingen voor de hoogten van de premie en het schrappen van de maximale vergoeding per bedrijf voorgesteld. Een voorstel voor wijziging in de RSBP is in 1998 ingediend. In maart 1999 zijn de wijzigingen van kracht geworden.

Controle

De administratieve controles worden verricht door LASER van het ministerie van LNV. De voorwaarden in de regeling worden zoveel mogelijk integraal administratief gecontroleerd. Indien deze controles onvoldoende waarborgen bieden of de voorwaarden niet administratief kunnen worden gecontroleerd, controleert de Algemene Inspectie Dienst (AID) deze voorwaarden ter plaatse. Deze fysieke controle geldt voor 5% van de aanvragen per jaar. Daarnaast worden bedrijven die bij de Controle-organisatie voor biologische productiemethoden (SKAL) zijn aangesloten één- à tweemaal per jaar bezocht teneinde te beoordelen of de producenten volgens de biologische productiewijze produceren, conform de voorschriften van de Landbouwkwaliteitsregeling biologische productiemethode. Als wordt voldaan aan de voorschriften verleent SKAL aan het bedrijf een bedrijfsaansluitingsbevestiging. De AID ziet toe of SKAL de controles op de juiste wijze uitvoert, daarnaast voert het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) controles uit ter handhaving van de Warenwet.

Evaluatiemethoden

In februari 1997 is het PvA in de Tweede Kamer vastgesteld. Het PvA richt zich op de stimulering van de ontwikkeling biologische landbouw. Bevorderen van omschakeling van producenten naar de biologische productiemethode alsmede het stimuleren van de marktontwikkeling en afzet zijn hierin de belangrijkste elementen.

In dit PvA is aangegeven dat de resultaten geëvalueerd en gemonitord zullen worden. De RSBP maakt hiervan onderdeel uit. De evaluatie van het PvA wordt op korte termijn gepubliceerd.

Milieueffect

Uit een analyse van de gegevens uit het Bedrijfs-Informatienet van het LEI-DLO blijkt dat biologische melkveebedrijven lagere mineralen overschotten hebben dan gangbare melkveebedrijven. De biologische akkerbouwbedrijven hebben een lager N-overschot op de mineralenbalans (Langelaan, 1999). Uit een analyse van de gegevens uit het Bedrijfs-Informatienet van het LEI-DLO blijkt dat biologische melkveebedrijven lagere mineralen overschotten hebben dan gangbare melkveebedrijven. De biologische akkerbouwbedrijven hebben een lager N-overschot op de mineralenbalans (Langelaan, 1999).

Sociaal-economische effecten

Omschakeling naar biologische bedrijfsvoering betekent voor veel agrariërs een periode die als moeilijk en onvoorspelbaar wordt ervaren. De biologische sector is bovendien, zeker wat structuur betreft, nog volop in ontwikkeling. Ondersteuning van overheidswege wordt daarom (nog) noodzakelijk geacht. Uit onderzoek blijkt wel dat telers een stimulerende invloed ondervinden van consumenten, kennissen en van de plaatselijke bevolking om biologisch te telen (Leferink, 1998).

Uit een analyse gemaakt door het LEI-DLO blijkt dat biologische bedrijven een hoger gezinsinkomen hebben dan gangbare bedrijven. Ook biologische akkerbouwbedrijven behalen een hoger gezinsinkomen dan gangbare akkerbouwbedrijven. Voor deze groep is het voordelige verschil de laatste jaren zelfs groter geworden (Langelaan, 1999). In de akkerbouw- en de tuinbouwsectoren overweegt 10% van de ondernemers om binnen een aantal jaren over te schakelen op biologische productie (Brouwer en Van Bruchem, 1999).

Uitbreiding

In 1999 zijn de premies verhoogd en het maximumbedrag aan premie per bedrijf is losgelaten.

Conclusie

Van de RSBP is minder gebruik gemaakt dan verwacht. Verwachte veranderingen in de hoogte van de bijdragen zijn daaraan debet. Van het totale budget over 1998 is van de 10,8 miljoen gulden 3,5 miljoen vastgelegd in verplichtingen. De 84 goedgekeurde aanvragen in 1998 hebben evenals in 1997 met name betrekking op aanvragen voor omschakeling in de melkveehouderij. Het gaat daarbij om voortzettingssubsidies voor veevoedergewassen.

4 Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (EU-DEMO)

De bijdrageregeling demonstratie- en bewustwordingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden (DEMO) is in de Staatscourant van 10 november 1994 gepubliceerd. De regeling heeft tot doel het stimuleren van aanpassingen en vernieuwingen op primaire land- en tuinbouwbedrijven, die vanuit het oogpunt van milieu- of natuurbeleid in Nederland noodzakelijk worden geacht. Kennisontwikkeling en kennisverspreiding spelen hierbij een essentiële rol. Het doel is door navolging de implementatie van ontwikkelde kennis op agrarische bedrijven te stimuleren.

Voorwaarde om in aanmerking te komen voor een door de EU gefinancierde bijdrage is dat een project gericht is op één of meerdere thema's van de regeling. De hoogte van de subsidie is 50%. Indien het project wordt uitgevoerd in Flevoland (doelstelling-1 gebied) is een bijdrage van 75% mogelijk. Het is mogelijk een aanvullende bijdrage (25%) van LNV te verkrijgen, mits het project voldoet aan één of meerdere jaarlijks door de Minister van LNV aangewezen thema's. Indien het project in Flevoland (doelstelling-1 gebied) wordt uitgevoerd kan de subsidie oplopen tot maximaal 87,5% van de subsidiabele kosten.

De regeling is bedoeld voor lagere overheden, zoals gemeenten, provincies, waterschappen, product- en bedrijfsschappen, voor verenigingen of stichtingen op het gebied van de land- en tuinbouw en voor organisaties die op dit gebied actief zijn met voorlichting en scholing.

Deelname

De EU-DEMO is een volgtijdelijke regeling, die het hele jaar open is. In de periode 10 november 1994 tot 1 januari 1999 zijn in totaal 197 aanvragen binnengekomen en is aan 101 projectvoorstellen subsidie verleend (51%). Van de overige aanvragen waren er op 1 januari 1999 85 afgekeurd en nog 11 in behandeling. De meeste afwijzingen zijn gebaseerd op inhoudelijke criteria (te weinig innovatief of te slecht navolgbaar).

Tabel 4.1 Goedgekeurde projecten en financiële verplichtingen van de EU-DEMO-regeling

Jaar	Aantal goedgekeurde aanvragen	EU-verplichting (f x 1 miljoen)	LNV-verplichting (f x 1 miljoen)	Totaal (f x 1 miljoen)	%EU	%LNV
1994/95	30	27,9	6,2	34,2	82	18
1996	38	27,9	8,6	36,5	76	24
1997	14	17,5	2,2	19,6	89	11
1998	19	9,3	3,6	12,9	72	28
Totaal	101	82,6	20,6	103,2	80	20

Van de 101 goedgekeurde aanvragen kwamen er 78 uit de plantaardige en 23 uit de dierlijke sector. Van de 101 goedgekeurde aanvragen hadden er 5 betrekking op doelstelling-1 gebied Flevoland (3,3 miljoen gulden).

In 1998 werden naast 7 projecten uit 1998 nog 12 projecten uit 1997 goedgekeurd. Deze vertraging komt door de beoordelingsprocedure die circa 5 maanden in beslag neemt. In tabel 4.2 staat de verdeling van de in 1998 goedgekeurde projecten over de verschillende EU-thema's.

Tabel 4.2 EU-thema's waarop de in 1998 goedgekeurde projecten betrekking hebben

Thema	Uit 1997	1998
Biologische landbouw, geïntegreerde landbouw, gesloten teeltsystemen	6	4
Milieuverantwoorde benutting van mest	4	2
Minder gebruik gewasbeschermingsmiddelen	5	4
Minder NH ₃ -emissie veehouderij	3	1
Energiebesparing/energie-efficiency	1	1
Minder verdroging natuurgebieden door waterbeheersing	1	0
Minder afvalstoffen m.b.t. substraatteelt (verwijdering, verwerking)	0	0

De projecten in 1998 hebben vooral betrekking op de thema's biologische landbouw, mest en gewasbeschermingsmiddelen. Een project kan voldoen aan meerdere thema's, zodat de totalen in tabel 4.2 hoger zijn dan het totaal aantal projecten in die jaren.

De in 1998 toegewezen projecten werden door 9 verschillende organisaties ingediend (tabel 4.3). De grootste landelijke organisatie van land- en tuinbouwers (met regionale afdelingen) is daarbij vrij actief.

Tabel 4.3 Initiatiefnemers van DEMO-projecten die in 1998 zijn goedgekeurd

Organisatie	Uit 1997	1998
georganiseerd landbouwbedrijfsleven	6	
Stichting Biologica	3	1
Stichting Geïntegreerde Landbouw	1	
Stichting Peelland	1	
Nederlandse Fruittelersorganisatie (NFO)/ Stichting voor Bevordering Fruitteelt	1	1
Nederlandse Bond voor Boomkwekers		2
Centrum Landbouw en Milieu (CLM)		1
Stichting Innovatiecentrum Agro		1
Stichting Innovatie Glastuinbouw		1

Publiciteit

In de Staatscourant wordt het beschikbare budget voor de regeling gepubliceerd, samen met thema's die voor een additionele bijdrage van LNV in aanmerking komen. LASER plaatst advertenties in vakbladen, geeft brochures uit en zet de informatie op internet.

Invloed op de marktsectoren

De regeling beoogt bij te dragen aan gedragsverandering van agrariërs, gericht op een versnelde toepassing van milieu- en natuurvriendelijke landbouwmethoden op primaire bedrijven. De regeling is niet gericht op directe beïnvloeding van het productievolume. Bij de beoordeling van projecten wordt hierop toegezien.

Uitvoering en Controle

Projectvoorstellen van aanvragers worden ingediend op een voorgeschreven standaardformulier van LASER. Na een controle of de gevraagde gegevens en bijlagen zijn aangeleverd wordt het IKC-Landbouw om een pré-advies gevraagd. Vervolgens brengt een LNV-commissie advies uit aan de Regiomanager van LASER, die namens de minister van LNV de aanvraag goed- of afkeurt.

Over de eindafrekening van de opgeleverde projectrapportage wordt een accountantsverklaring geëist. Tenslotte controleert de AID de toepassing van de regeling en de uitvoering van het project steekproefsgewijs (5% van de goedgekeurde projecten).

In de regeling is vastgelegd dat demonstratieprojecten jaarlijks én binnen 3 maanden na afloop van het project dienen te worden geëvalueerd op het verloop, de uitvoering, de resultaten, de kosten en de financiering van het project. Als deze evaluatie niet wordt geleverd, vervalt het recht op een bijdrage. Voor een wijzigingen in het projectplan dient schriftelijk toestemming te worden verleend door de Regiomanager van LASER.

Evaluatie

Zoals vermeld in de vorige paragraaf dienen alle projecten afzonderlijk door de aanvrager te worden geëvalueerd. Naast de meer procedurele aspecten wordt ook geëvalueerd op de effecten van het project.

Met betrekking tot de afname van het aantal projecten onder deze regeling in 1997 en 1998 ten opzichte van de daarvoor liggende jaren blijkt dat daarvoor twee oorzaken zijn aan te wijzen. In de eerste plaats zijn de bestaande beoordelingsprocedures op basis van de uitgevoerde evaluaties nader ingevuld. Een tweede oorzaak is de toegenomen financiële omvang van de aanvragen.

In 1997 is een uitgebreide evaluatie gemaakt over de jaren 1994 tot en met 1996. De resultaten zijn bij de in 1998 uitgebrachte evaluatie van de Landbouwmilieuverordening 2078/92 gevoegd. Daarbij is onder andere ingegaan op de landbouwkundige doelstelling. In deze evaluatie is ingegaan op de effecten van projecten die inmiddels zijn afgerond.

Effecten

In de eerder vermelde evaluatie wordt uitgebreid ingegaan op de effecten van DEMO-projecten. In het navolgende zal worden ingegaan op een aantal recente ontwikkelingen.

Biologische landbouw en geïntegreerde bestrijding

In de periode 94/96 hadden vijf projecten het thema biologische landbouw. Deze waren ondermeer gericht op verbetering van natuur en milieu op bedrijfsniveau. Hiermee leverden zij een bijdrage aan de uitbreiding en verbetering van de biologische productie.

Van de vijf projecten had er één betrekking op de bollenteelt. Hoewel de startgroep hier klein was hebben zich naderhand verschillende nieuwe telers bij de startgroep aangesloten.

Een ander biologisch project had betrekking op de melkveehouderij. Dit leverde een groep melkveehouders die een samenwerkingsverband zijn aangegaan voor de verwerking van de biologische melk.

Ook de geïntegreerde onkruidbestrijding is een zeer succesvol project gebleken. Bij snijmais werd de haalbaarheid van deze bestrijding voldoende aangetoond en daarom wordt deze wijze van onkruidbestrijding waarschijnlijk voorgedragen als maatregel in het kader van de cross compliance.

Milieuverantwoorde benutting van mest

Het Demonstratieproject Mineralenmanagement was het eerste project op mineralengebied. Er namen 34 praktijkbedrijven aan deel uit alle sectoren van de land en tuinbouw deel. Op deze manier zijn veel praktijkgegevens beschikbaar gekomen uit diverse sectoren. Een tweede project op dat hierbij aansloot was het Project Praktijkcijfers. Aan dit project doen een beperkt aantal sectoren mee, maar de bedrijven zijn wel over het hele land verspreid. Het project loopt nog en de deelnemers halen vaak veel lagere mineralenverliezen dan zij zelf voor mogelijk achtten. Het project heeft veel bijgedragen een goed registratiesysteem en aan inzicht in de technische haalbaarheid. De resultaten zijn bijna wekelijks te vinden in de landelijke agrarische pers.

Op provinciaal niveau zijn in het kader van de DEMO-regeling cursussen mineralenbeheer opgezet voor ondernemers. Het sterke punt bij deze cursussen was dat zij zich niet zozeer richtten op de koplopers, maar uitgingen van het kennisniveau van de aangemelde ondernemers. Deze werden voor de start van de cursus individueel benaderd. Hierdoor hebben de cursussen veel bijgedragen aan de bewustwording van de deelnemers.

Het project waarin de toepassing van mineralenarme organische meststof in de bollenteelt werd gedemonstreerd had algemene belangstelling en is goed ingeburgerd bij de bollentelers.

Minder gebruik gewasbeschermingsmiddelen

Het project Meerjarenplan Gewasbescherming (MJPG) zorgt nog steeds voor de publiciteit rond het thema gewasbescherming. In de periode 1991/94 was de praktijk zich nog nauwelijks bewust van het probleem. Men vertrouwde op de komst van nieuwe rassen en middelen. Door het MJPG kwam men veel beter op de hoogte van de milieueisen. Dankzij de voorlichting weet nu meer dan 50% van de doelgroep welk onderzoek er plaatsvindt op dit gebied en 34% is zelfs op de hoogte van de resultaten. Mede door scherpere regelgeving is inmiddels het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in Nederland met 40% gedaald.

In de fruitteelt zijn twee projecten op het gebied van gewasbeschermingsmiddelen afgesloten. Bijna de helft van alle fruittelers liet een onderhoudskeuring verrichten aan hun boomgaardspuiten, waardoor bespaard kon worden op het middelengebruik.

Bij het tweede project zijn schurftresistente appelrassen geïntroduceerd. Dit heeft geleid tot de aanleg van diverse hectares appelbomen met deze resistente rassen.

De ontwikkeling van het keurmerk Agro Milieukeur (AMK) heeft binnen een DEMO-project plaatsgevonden. Dit keurmerk heeft vaste voet gekregen in de praktijk. Ondernemers die gewassen onder dit keurmerk produceren, gebruiken aanzienlijk minder mineralen en gewasbeschermingsmiddelen. De Stichting Milieukeur heeft sindsdien ook een eisenpakket opgesteld voor een aantal belangrijke groentegewassen. Op het moment probeert de stichting om niet alleen praktijknormen voor gewassen op te stellen, maar ook hele bedrijven te certificeren. Op basis van deze kwalificatie wordt mogelijk nieuw beleid ingezet.

Een ander project dat zich richtte op vermindering van gewasbeschermingsmiddelen was het Kwaliteitsproject Duurzame Akkerbouw. De deelname was destijds erg groot. De resultaten waren zo goed dat aardappelzetmeelindustrie het pakket teelteisen heeft overgenomen.

In de glastuinbouw was het Milieuproject Sierteelt (MPS) een groot succes. Het project leverde veel meetgegevens op uit de praktijk. Uiteindelijk heeft dit geleid tot een standaard voor milieubewuste teelt. Naast minder afval en energiegebruik is vooral veel winst geboekt op het

gebied van mineralen en gewasbeschermingsmiddelen. Op dit moment doen 1200 bedrijven aan mee aan dit keurmerk. Het keurmerk wordt zelfs op Europees niveau gebruikt. In de uienteelt is in het kader van de DEMO-regeling een adviessysteem in praktijk gebracht voor de bestrijding van Valse Meeldauw. Ook nu nog is de deelname aan dit adviessysteem goed.

Behoud natuur- en landschapswaarde in agrarische gebieden

Onder dit thema valt ondermeer het project Weidevogels. Aan het project doen nog steeds veel boeren mee en er wordt samengewerkt met een groot aantal vrijwilligers van vogelverenigingen. Een ander project op landschapsgebied is uitgevoerd in de provincie Zeeland. Boeren werd gevraagd om akkerranden in te zaaien met wilde bloemen en kruiden, zodat de akkerranden een aantrekkelijke aanblik kregen voor toeristen. De plaatselijke toeristenorganisaties hebben fietsroutes uitgezet in het gebied. Dit project heeft navolging gekregen in andere delen van de provincie. De combinatie met kunstwerken maakt de routes extra aantrekkelijk.

Beperking ammoniak-emissie in de veehouderij

Bij het Innovatie- en Praktijkcentrum Dierhouderij (IPC-Dier) in Barneveld is in het kader van de DEMO-regeling een demonstratiestal gerealiseerd voor demonstratie van ammoniakarme huisvesting van varkens. Behalve in het reguliere lesprogramma wordt de stal gebruikt voor de opleiding van adviseurs en inspecteurs op het gebied van de stalbouw. Mede door de regelgeving zijn een groot aantal ammoniakarme stalsystemen in de praktijk gerealiseerd.

Energiebesparing en energie-efficiëntcy

Het energiebesparingsproject in de glastuinbouw heeft veel bijgedragen aan de bewustwording van de ondernemers. Bij dit project werd op praktijkbedrijven getoond welke mogelijkheden er waren voor energiebesparing. In de eindconclusies van het project stond de aanbeveling om een energie kenniskas te bouwen met de laatste snufjes en nieuwste inzichten op het gebied van energiebesparing. Deze kas is gebouwd en de metingen in deze kas hebben bijgedragen aan de opstelling van minimum normen voor energiezuinige Groen Label kassen. Inmiddels zijn er een groot aantal van deze Groen Label kassen in de praktijk gebouwd.

Minder afvalstoffen in de substraatteelt

Dit thema is onderdeel bij de voorwaarden voor gewassen geteeld onder MPS en AMK. (Zie thema minder gebruik gewasbeschermingsmiddelen.)

Conclusie

De deelname aan de DEMO-regeling is in 1998 licht gestegen ten opzichte van die in 1997, maar is nog aanzienlijk lager dan die in 1994-1996. Dit wordt gedeeltelijk veroorzaakt doordat op basis van de uitgevoerde evaluaties de bestaande beoordelingsprocedures nader zijn ingevuld. Een andere oorzaak is de toegenomen financiële omvang van de aanvragen.

De 19 goedgekeurde aanvragen komen voor het grootste deel (circa 80%) uit de plantaardige sector. Dat hangt samen met de belangstelling in deze sectoren voor het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen.

Verschillende DEMO-projecten worden nu breder toegepast in de landbouw. Voorbeelden daarvan zijn het gebruik van mineralenarme organische meststof in de bollenteelt en het verbouwen van schurftresistente appelrassen.

Uit deze evaluatie blijkt dat de DEMO-projecten succesvol zijn geweest en effect hebben gesorteerd op natuur- en milieuaspecten. Het gaat hierbij niet alleen om inpassing in de eigen bedrijfsvoering van agrarische ondernemers maar ook om inpassing in regionaal natuur- en recreatiebeleid.

5 Bijdrageregeling EU-cursussen

De Bijdrageregeling EU-cursussen is in augustus 1994 gepubliceerd met terugwerkende kracht tot 1 januari 1994. De regeling geeft invulling aan de doelstelling van de Europese verordening om middels onderwijs ervoor te zorgen dat primaire landbouwers meer oog krijgen voor milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden.

De regeling is de uitwerking van de doelstelling uit artikel 1 van de verordening: bevorderen dat landbouwers oog krijgen voor en onderricht krijgen in de toepassing van met milieubescherming en natuurbehoud verenigbare landbouwproductiemethoden. Onder deze regeling valt de organisatie en de deelname aan cursussen en stages.

Deelname

In 1998 heeft zich de stijging van de belangstelling voor de cursussen voortgezet (tabel 5.1). Er waren ruim 1.000 personen meer die voor een cursus slaagden.

In 1998 is ook nagegaan uit welke beroepsklasse de cursisten kwamen. Van de bijna 8.200 deelnemers waren er 4800 bedrijfshoofd, 1600 meewerkend gezinslid en 1800 werknemer.

Tabel 5.1 Aantal cursussen en cursisten Bijdrageregeling EU-cursussen

	1994		1995		1996		1997		1998	
Niveau	cursussen	cursisten	cursussen	cursisten	cursussen	cursisten	cursussen	cursisten	cursussen	cursisten
II *)	102	1.313	139	1.713	117	1.455	140	1.626	242	1.433
III *)	222	3.956	211	3.079	174	1.918	224	3.282	473	3.786
IV *)	62	827	128	1.799	122	1.208	146	2.263	277	2.971
Totaal	386	6.096	478	6.591	413	4.581	510	7.171	992	8.190

*) Niveau II is de 2-jarige opleiding tot beginnend beroepsbeoefenaar, niveau III de 3-jarige opleiding tot zelfstandig beroepsbeoefenaar, niveau IV is de 4-jarige opleiding tot kaderfunctionaris.

In 1998 ging de meeste belangstelling uit naar cursussen op het gebied van mineralenuitstoot op rundveehouderijbedrijven

Nieuwe cursussen waren (met daarin met name te verwachten effecten op de vermelde aspecten):

- oriëntatie boerderijwinkel (sociaal-economisch aspecten)
- biologische varkenshouderij (milieu- en sociaal-economisch aspecten)
- plattelandstoerisme (natuur- en milieuaspecten)

Publiciteit

De 17 Agrarische Opleidingscentra (AOC's) en de twee IPC's voerden in 1998 een actief beleid met betrekking tot het agrarisch cursusonderwijs. Zoals ieder jaar betreft dit tevens de cursussen ingevolge de Bijdrageregeling EU-cursussen. De centra verspreiden in hun werkgebied cursusgidsen, waaruit belangstellenden een keuze kunnen maken. Ook bestaat de mogelijkheid om cursussen op maat aangeboden te krijgen, bijvoorbeeld voor agrarische studieclubs. Sommige AOC's gebruiken bij de werving ook lijsten van oudleerlingen.

Mogelijke invloed op de marktsectoren

De Bijdrageregeling EU-cursussen is niet gericht op de beïnvloeding van het productievolume, maar beoogt bij te dragen aan gedragsverandering van agrariërs, gericht op een versnelde toepassing van milieu- en natuurvriendelijke productiemethoden op primaire bedrijven in alle marktsectoren.

Controle

De beheersmatige controle om in aanmerking te komen voor de subsidieuitkering vindt plaats door middel van evaluatieformulieren, welke na afloop van de cursus door de Stichting tot Ontwikkeling van Agrarische Onderwijskunde en Scholing (STOAS) worden geverifieerd. Op grond van deze formulieren keerde STOAS de subsidie uit. Met ingang van 15 augustus 1998 is deze administratieve controle en uitbetaling overgenomen door LASER, een zelfstandige dienst van

LNV. STOAS controleert de cursussen inhoudelijk. LASER zorgt voor de bijdrageverlening en administratie afhandeling. De financiële controle vindt plaats door middel van de jaarlijkse afrekening van de instellingen en via de accountantsverklaringen.

De controle op de kwaliteit van de cursussen is een wettelijke taak van de Inspectie op het Landbouwonderwijs. De controle wordt uitgevoerd door twee inspecteurs. In 1998 zijn alle onderwijsinstellingen meerdere malen bezocht.

Evaluatie

Elke cursus wordt inhoudelijk geëvalueerd met behulp van de deelnemers voor intern gebruik van de instelling die de cursus geeft. De toezichthoudende instantie op het cursusonderwijs, de Inspectie Landbouwonderwijs, heeft in 1998 door het bijwonen van lessen en het voeren van gesprekken met cursisten en docenten nagegaan of de cursussen bijdragen aan het verkrijgen van een duurzame landbouw. Daaronder zijn begrepen de aandacht voor natuurbeheer en de zorg voor milieu.

Effecten op op milieu en natuur en landbouwkundige en sociaal-economische gevolgen

De inspectie constateerde dat de cursusdeelnemers (agrariërs) zich in meerdere mate bewust worden van de beheersfunctie van het platteland en van de natuur. De cursussen dragen daaraan bij.

In de cursussen die zijn gericht op (een onderdeel van) de agrarische bedrijfsvoering zoals in bovenstaande nieuwe cursussen, krijgen technische en economische aspecten de aandacht. Daarmee krijgen de cursisten "gereedschap" om landbouwkundig gezien meer rekening te houden met milieu- en natuuraspecten en sociaal-economisch gezien hun inkomen te verbeteren dan wel op een gewenst niveau te houden.

Conclusie

De deelname aan EU-cursussen die een bijdrage ontvangen in het kader van de EU-verordening 2078/92 is in 1998 gestegen tot 8.190 cursisten. Het totale aantal cursussen (992) was aanzienlijk hoger dan in 1997. Het gemiddeld aantal cursisten per cursus is daardoor teruggelopen. De meeste belangstelling ging uit naar cursussen over beperking van de mineralenemissie op rundveebedrijven.

6 Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden (LAW)

Om de recreatieve functie van landbouwgrond te vergroten en deze beter toegankelijk te maken voor het publiek, is de subsidieregeling Netwerk Landelijke Wandelpaden sinds mei 1995 opengesteld.

Het doel van de regeling is in het netwerk van lange-afstand-wandelpaden (LAW) meer onverharde paden op te nemen. De regeling is de uitwerking van de doelstelling uit artikel 1 van de verordening: stimuleren dat het beheer van grond wordt gericht op openstelling voor het publiek en op recreatief gebruik.

Voor het wandelen over lange afstand ontwikkelt de Stichting Wandelplatform Lange Afstand Wandelen (Platform-LAW) een landelijk netwerk van wandelpaden, bekend onder de afkorting LAW. Dit netwerk is in het SGR globaal aangegeven. De huidige LAW-wandelroutes lopen meestal over van oudsher bestaande openbare paden. Platform-LAW en LASER voeren deze regeling uit.

Het agrarisch gebied biedt bij uitstek mogelijkheden voor veilige routes en het vergroten van de wandelmogelijkheden door het invullen van ontbrekende schakels in het realiseren van een wandelroute.

Agrariërs die van deze subsidieregeling gebruik willen maken, sluiten een overeenkomst af met Platform-LAW. De duur van de overeenkomst is 10 jaar en de agrariërs krijgen daarvoor een éénmalige vergoeding van f 2,20 per meter wandelpad. Zij moeten hiervoor het pad openstellen en ook onderhouden.

Behalve de bijdrage per meter kunnen de deelnemers in aanmerking komen voor een bijdrage in speciale voorzieningen, zoals klaphekken, overstappen en bruggetjes. Voor vergoeding van deze voorzieningen gelden normbedragen.

Deelname

Vanaf 1995 tot en met 1998 zijn in totaal 35 overeenkomsten afgesloten, met een totale lengte aan wandelpaden van 31 kilometer (tabel 6.1). In 1998 zijn weer iets meer nieuwe overeenkomsten afgesloten dan voorgaande jaren. De lengte van de gecontracteerde afstand (12,5 km) was ook iets groter. De gemiddelde afstand per contract (1,04 km) is gelijkgebleven ten opzichte van die in 1997. Het aantal verkochte wandelgidsen stijgt met ca. 10% per jaar. In 1998 zijn er ca. 50.000 verkocht.

Naar schatting maken 800.000 mensen per jaar op enig moment gebruik van een LAW.

Tabel 6.1 Aantal afgesloten overeenkomsten per jaar

Jaar	Aantal agrariërs	Gecontracteerde afstand	Totale bijdrage
1995/96	13	8.000 m	f 17.000
1997	10	10.500 m	f 22.000
1998	12	12.500 m	f 24.000
Totaal	35	31.000 m	f 63.000

Publiciteit

Diverse uitvoerende instellingen, in het bijzonder LASER, hebben agrariërs gewezen op de mogelijkheden van de regeling. Daarvoor hebben zij uitvoerige achtergrondinformatie beschikbaar.

Platform-LAW verzorgt de voorlichting over wandelpaden in Nederland, in samenwerking met de VVV's en andere toeristische organisaties.

Platform-LAW heeft zich in 1998 vooral gericht op de kwaliteitsverbetering van de wandelpaden.

Invloed op de marktsectoren

De invloed op de markt zal gering zijn. Wel kan vergroting van het stelsel van wandelpaden leiden tot meer recreanten op het platteland en daarmee de ontwikkeling van nevenactiviteiten van agrariërs incidenteel stimuleren, zoals overnachtingen en verkoop van boerderijproducten.

Toereikendheid vergoedingenniveau

Uit gesprekken met betrokkenen is aangegeven dat het vergoedingenniveau mede een belemmering vormt bij het afsluiten van overeenkomsten. Om deze reden zijn de tarieven vergeleken met bestaande vergoedingen die worden gehanteerd bij het tijdelijk niet kunnen gebruiken van grond, zoals bij de aanleg van openbare nutsvoorzieningen. Vergeleken hiermee was de vergoeding aan de lage kant.

Behalve de hoogte van de vergoeding voor inkomstenderving, zouden agrariërs een tegemoetkoming moeten hebben voor het onderhoud van omheiningen, bruggetjes, klaphekken en dergelijke.

Controle

Platform-LAW controleert het netwerk en LASER voert administratieve controles uit. AID ziet toe op de naleving van de regels; de fysieke controle is hier eenvoudig.

Evaluatie

De stagnatie in de belangstelling was aanleiding om de regeling door het ministerie zelf te evalueren. Hiervoor zijn interviews gehouden met een aantal agrariërs die wel betrokken waren bij provinciale initiatieven op dit gebied, vertegenwoordigers van provincies, een vertegenwoordiger van een agrarische belangenorganisatie en van de Stichting Wandelplatform-LAW.

Enkele belangrijke conclusies van dit onderzoek waren:

1. Naast de lange afstandspaden, die meestal op afstand van de grote bevolkingcentra zijn gelegen, zouden ook kortere wandelroutes van minimaal 4 km voor vergoeding in aanmerking moeten komen. Gebleken is namelijk dat veel agrariërs informatie opgevraagd hebben, maar dat slechts een beperkt deel van de potentiële deelnemers een relatie heeft met het Landelijk Wandelpadennetwerk uit het SGR.
2. De duur van de overeenkomst is nu minimaal 10 jaar. Dit is voor nieuwe deelnemers vaak te lang. Voorgesteld wordt een keuzemogelijkheid van een contract voor 5 of voor 10 jaar.
3. Verhogen van het vergoedingensysteem tot f 2,20 per meter voor de overeenkomstduur van 5 jaar en f 4,40 per meter voor de overeenkomstduur van 10 jaar. Het aangaan van een tienjarige overeenkomst zou kunnen worden beloond met een éénmalige bijdrage van f 250,-.

De kortere wandelpaden vallen niet onder het aandachtsveld van de Platform-LAW. Het is de bedoeling om de planning en uitvoering van de kortere routes onder te brengen bij de DLG.

Effecten op milieu en natuur en landbouwkundige en sociaal-economische gevolgen

De wandelpaden hebben een positief effect op de natuurbeleving van de wandelaars. Het zijn met name natuurliefhebbers die gebruik maken van deze wandelpaden.

Zoals uit bovenstaande evaluatie blijkt, zien de agrariërs het ter beschikking stellen van een deel van hun grond voor wandelpad als inkomensachteruitgang. De vergoedingen die daartegenover staan ervaren ze als te laag.

Conclusie

De belangstelling voor de LAW blijft gering. In 1998 zijn voor f 63.000,- verplichtingen aangegaan. Relatief is de toename van de lengte van de wandelpaden (12,5 km) groot. Bij de recreant stijgt de belangstelling voor wandelpaden.

7 Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH)

Verordening 2078/92 stimuleert het behoud van genetische diversiteit door middel van een bijdrage aan agrarische bedrijfshoofden die dieren houden van plaatselijke rassen die op het punt staan te verdwijnen. Het doel van de regeling is om met uitsterven bedreigde rassen van landbouwhuisdieren in aantal te stabiliseren of te doen laten toenemen.

Bij Beschikking d.d. 24 november 1997 is door de Europese Commissie de Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen (RBH) goedgekeurd. In 1998 is de regeling voor het eerst opengesteld. Bij de uitvoering van de regeling zijn LASER en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen (SZH) betrokken.

Rassen onder de regeling

De volgende dieren komen voor de regeling in aanmerking: Fries Roodbont, Blaarkop, Lakenvelder, Gelders paard, Groninger paard, Nederlandse landgeit, Mergellandschaap, Kempisch heideschaap, Veluws heideschaap, Schoonebeker en Drents heideschaap. Een werkgroep onder voorzitterschap van de SZH heeft in opdracht van het Ministerie van LNV de inventarisatie die tot deze lijst heeft geleid, uitgevoerd (Ouderaa, 1993).

De voornaamste reden waarom oude rassen zeldzaam zijn, is het feit dat ze economisch niet meer kunnen concurreren met de moderne veerassen. Dit gebeurde omdat andere rassen efficiënter waren, de producten niet meer gewenst werden of omdat de arbeid van het dier vervangen werd door mechanische trekkracht. Een voorbeeld is Friese Hollandse ras (FH) met de rode kleurslag (de Friese Roodbonte). In de jaren '70 was het aantal dieren van dit ras nog ruim voldoende om het in stand te houden; de dieren hadden ook een hoge melkgift en een hoog vetpercentage. Nu zijn er nog enkele tientallen dieren. Ze zijn verdrongen door dieren van rassen met een hogere melkgift.

Ter voorkoming van uitsterven van het ras is een minimaal aantal dieren nodig om het ras in stand te houden. Met een marge van plus 500 dieren bedraagt het minimale aantal vrouwelijke dieren per ras 1.500 of 2.000 (tabel 7.1). Dat is tevens een maximum voor de bijdrageregeling. Dus zodra er 1.500 dan wel 2.000 vrouwelijke dieren van een ras zijn aangemeld, wordt de regeling voor dat ras gesloten. Omgerekend naar GVE's bedraagt het totale aantal GVE's 9.225.

Tabel 7.1 Minimaal gewenste aantal vrouwelijke dieren per jaar in de regeling bedreigde huisdierrassen

Soort	Aantal rassen	Max. per ras	Totaal aantal	GVE totaal
Rund	3	1.500	4.500	4.500
Paard	2	1.500	3.000	3.000
Geit	1	1.500	1.500	225
Schaap	5	2.000	10.000	1.500

Deelname

De regeling is 3 augustus 1998 geopend en op 12 augustus was er reeds voor circa 1.400 GVE's aangevraagd. Hiermee was het voor 1998 beschikbare bedrag van f 330.000,- overschreden en werd de regeling gesloten.

Onvolledige aanvragen worden niet in behandeling genomen. Volledige aanvragen worden in de aanvraagperiode behandeld in volgorde van binnenkomst (wat betreft datum). Per aanvraag wordt getoetst of er ruimte is in het budget om de aanvraag te honoreren.

Tabel 7.2 geeft een eerste indicatie van de verdeling van de goedgekeurde en afgewezen dieren over de rassen. In totaal zijn voor f 1.683.000 verplichtingen aangegaan (over vijf jaar uit te smeren). De totale waarde van de niet geaccepteerde aanvragen bedroeg f 973.000 ; waarop dat betrekking had is af te lezen uit de de aantallen afgewezen vrouwelijke dieren. In tabel 7.3 zijn de totalen van runderen, schapen, geiten en paarden uit tabel 7.2 vergeleken met de in 1998 verwachte aanvragen.

Het blijkt dat in 1998 voor runderen veel meer aanvragen zijn ingediend dan verwacht. In totaal is 83% van de financiële ondersteuning toegekend aan runderen terwijl men van 15% uitging. Vooral het aantal aanvragen voor schapen bleef ver bij de verwachting achter. Het Veluws heideschaap is nog geen erkend stamboekras; daarom kon voor dit ras geen subsidie worden aangevraagd.

Tabel 7.2 Aantal goedgekeurde en afgewezen dieren per bedreigd huisdierras.

Ras	Goedgekeurd		Afgewezen
	Aantal vrouwelijke dieren	Inclusief mannelijke dieren	Aantal vrouwelijke dieren
Fries roodbont	22	28	9
Blaarkop	648	799	210
Lakenvelder			126
Gelders paard	50	59	37
Groninger paard	6	8	2
Nederlandse landgeit	47	60	29
Mergellandschaap	367	373	67
Kempisch heideschaap	360	360	600
Veluws heideschaap	0	0	0
Schoonebeeker	40	40	558
Drents heideschaap	125	133	261

Bron: LASER 16/4/99

Tabel 7.3 Verwachte en toegewezen aantal GVE's per soort onder de regeling in het jaar 1998 (inclusief % van totale aantal GVE's)

Soort	verwacht in 1998	toegekend in 1998
Rund	675 (15%)	1.063 (83%)
Paard	90 (3%)	67 (5%)
Geit	35 (15%)	9 (<1%)
Schaap	450 (30%)	136 (10%)
Totaal	1.250 (100%)	1.275 (100%)

Bron: Evaluatierapport 1997 Landbouwmilieuverordening 2078/92 en LASER

Tabel 7.4 Verwachte aantallen dieren, omgerekend in GVE's, in de komende vier jaren onder de regeling (inclusief % van totaal GVE's)

Soort	1999	2000	2001	2002
Rund	1.125 (25%)	1.575 (35%)	1.575 (35%)	1.575 (35%)
Paard	150 (5%)	210 (7%)	210 (7%)	210 (7%)
Geit	50 (20%)	65 (25%)	65 (25%)	65 (25%)
Schaap	600 (40%)	750 (50%)	750 (50%)	750 (50%)
Totaal	1.925 (100%)	2.600 (100%)	2.600 (100%)	2.600 (100%)

Bron: Evaluatierapport 1997. Landbouwmilieuverordening 2078

Publiciteit

De regeling is door LASER bekend gemaakt via de algemene kanalen. De SZH heeft de regeling, die mede-opsteller van de regeling is, uitgebreid beschreven in haar tijdschrift. Verder heeft de SZH fokkerijen benaderd. Deze hebben op hun beurt hun leden op de hoogte gebracht van de regeling. Verder is er in de verschillende tijdschriften en vakbladen (onder andere in "Het Schaaap") aandacht geweest voor de regeling.

Mogelijke invloed op andere marktsectoren

Gezien de lage aantallen dieren en de matige tot slechte concurrentiepositie van de onder deze regeling vallende rassen in vergelijking tot de huidige op de veehouderijbedrijven aanwezige rassen verwacht men dat de invloed op andere marktsectoren zeer beperkt is. Het Blaarkop- en het Lakenvelderras komen op nog op enkele bedrijven voor, ook in combinatie met beheersregelingen.

De Nederlandse landgeit wordt vooral als hobbygeit gehouden. Voor de schapen geldt dat de meeste dieren die onder deze regeling vallen worden ingezet bij het beheer van heidepercelen in natuurgebieden.

Toereikendheid vergoedingenniveau

De SZH geeft aan tevreden te zijn met het subsidie bedrag per GVE. Het beschikbare budget voor de regeling vindt men wel aan de lage kant.

Controle

De administratieve controles worden verricht door LASER. De voorwaarden in de regeling worden zoveel mogelijk integraal administratief gecontroleerd. Indien deze controles onvoldoende waarborg bieden of de voorwaarden niet administratief kunnen worden gecontroleerd, controleert de SZH deze voorwaarden steekproefsgewijs ter plaatse (fysieke controle à-select 10% en 2% select van de aanvragen subsidieverlening respectievelijk subsidievestiging per jaar). De AID voert controles uit indien er onregelmatigheden worden vermoed of geconstateerd.

Evaluatie methoden

In opdracht van DL vindt er eind 1999 een evaluatie plaats. De resultaten van deze evaluatie zijn op het moment van het publiceren van dit rapport nog niet bekend. De SZH heeft aangegeven dat zij over het algemeen zeer tevreden is over de regeling. Er was zelfs al een duidelijke aanwas van fokkers die zich richtte op zeldzame rassen in de tijd dat de regeling nog in de ontwerpfasen was. De regeling voldoet zo aan haar doel om het houden van zeldzame huisdierrassen te stimuleren. De waardering en de erkenning van het belang van zeldzame huisdierrassen werd door veel aanvragers als zeer positief ervaren. Het bedrag per GVE vindt men voldoende maar het totale beschikbare budget voor de regeling vond men te laag.

Milieueffecten

De zeldzame veerassen hebben genetisch materiaal dat niet meer voorkomt in de sterk op productie gefokte rassen. Behoud van deze genetische variatie is belangrijk als onderdeel van het behoud van biologische diversiteit. Met deze regeling wordt concreet invulling gegeven aan het biodiversiteitsverdrag.

Sociaal-economische effecten

De voortgaande schaalvergroting in de fokkerij leidt tot een afname van de hoeveelheid genetisch materiaal die in omloop is. De oude rassen vormen een basis waarop altijd kan worden teruggevallen. Daarnaast kunnen oude rassen bekende of onbekende eigenschappen bezitten die van economisch nut hebben. Door middel van deze bijdrageregelingen is het mogelijk dat dierhouders deze dieren blijven of gaan houden en laten voortplanten. De zeldzame rassen geven variatie aan kleur en uiterlijk van de dieren in het landschap. Dit wordt positief beoordeeld door recreanten. Recreanten kunnen een nevenactiviteiten van agrariërs stimuleren, zoals overnachtingen op de boerderij en verkoop aan huis.

Uitbreiding

Voor de komende jaren is er een ruimer budget gereserveerd, namelijk f 510.000 in 1999 en f 640.000 in 2000. Als aanvulling op de regeling kan worden gedacht in het trapsgewijs afbouwen van het subsidie bedrag voor fokkers met meer dan 50 GVE's. Verder kunnen rassen in de regeling worden opgenomen die qua aantal dieren nog net niet in de gevarenzone zitten, maar wel sterk afnemen.

Conclusie

De eerste resultaten in 1998 van de RBH zijn succesvol. Voor 1.275 GVE's waren er toewijzingen, terwijl voor 1.250 GVE's aanvragen werden verwacht. In totaal zijn verplichtingen aangegaan ter waarde van f 1.683.000,-. Het in standhouden van reeds lang aanwezige rassen van landbouwhuisdieren in Nederland lijkt op deze wijze te lukken. Het levert een bijdrage aan de biodiversiteit in rassen en soorten van de veehouderij.

Literatuur

Brouwer, F.M. en C. van Bruchem (red.) (1999)
Landbouw, Milieu en Economie; Editie 1998; Rapport 6.98.97, Landbouw-Economisch Instituut (LEI)

Ham, A. van den, C.H.G. Daatselaar, T. de Haan en S.R.M. Janssens (1998a)
Landbouwbedrijven met natuur: hoe zien die eruit? Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Publicatie 3.167, Deel 1

Ham, A. van den, J.A.A.M. Verstegen en H.C. Greven (1998b)
Meer natuur op landbouwbedrijven: "dus wij doen het niet goed?" Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO); Publicatie 3.168

Korevaar, H., Vellinga, Th.V. (1998)
Multifunctionele landbouw in beleid en praktijk, onderzoeksprogramma van DLO en Praktijkonderzoek, i.o.m. Ministerie LNV.

Langelaan, I. en J. Jager (1999)
Biologisch boert beter; Agri-monitor, jaargang 5, nr 2, april 1999.

Lefterink, J. en M. Adriaanse (1998)
Omschakelen: beren en bergen; Rapport IKCL-106, Informatie- en KennisCentrum Landbouw

LEI-DLO (1999)
Landbouw-Economisch Bericht 1999; Dienst Landbouwkundig Onderzoek Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)

Ouderaa, A.P.M. van der (1993)
Het behoud van zeldzame Nederlandse Veerassen; Stichting Zeldzame Huisdierrassen

RIVM (1999)
Milieubalans 99. Het Nederlandse milieu verklaard; Rijksinstituut voor volksgezondheid en milieu (RIVM)

RIVM/DLO (1999)
Natuurbalans 1999; Rijksintituut voor volksgezondheid en milieu (RIVM) en Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO)

Wymenga, E., R. Jalving en E. ter Stege (1996)
Vegetatie en weidevogels in relatienotagebieden in Nederland; Een tussentijdse analyse van de wetenschappelijke resultaten van beheersovereenkomsten in Nederlandse relatienotagebieden. LBL-publicatie 89. A&W-rapport 127. Veewouden

Recent verschenen publicaties m.b.t. agrarisch natuurbeheer

Brandsma, O. (1997)
Onderzoek weidevogelbeheer en bodemfauna in reservaatgebied Giethoorn-Wanneperveen VIII (1992-1996). Dienst Landelijk Gebied (DLG); Utrecht, Vereniging Natuurmonumenten, 's Graveland; Provincie Overijssel, Zwolle.

Buel, H. Van (1998)
Weidevogels Nieuwkoop, Driebruggen; Bureau De Horst

Bureau Altenburg & Wymenga (1998)
Vliegende hectare's Friesland; i.o.v. Provincie Friesland, Altenburg & Wymenga. Veewouden

Bureau Oranjewoud (1998)
Weidevogelonderzoek Midden-Opsterland - Henswoude; Bureau Oranjewoud

- Goede, T. de (1998)
Evaluatie randen; Altenburg & Wymenga. Veenwouden
- Hermans, C.M.L., P.H. Vereijken (1998)
Multifunctionele landbouw: ruimtelijke verkenning van de landelijke behoefte op gemeenteniveau, AB-DLO, SC-DLO, rapport nr. 643.1.
- Hermans, C.M.L., A.M.C.F. Buit, K.W. Ypma (1998)
Methode voor aanwijzing geschikte locaties voor ontwikkeling en behoud van agrarische natuur, SC-DLO, rapport nr. 612.
- Jacobs, A.F.M./, G.A.A. Wossink en G.R. de Snoo (1997)
Randverschijnselen, evaluatie deelname en inpasbaarheid DLG-experiment randenbeheer; Utrecht, Dienst landelijk Gebied (DLG), Vakgroep Agrarische Bedrijfseconomie; Wageningen, Landbouwuniversiteit (LUW); Leiden, Centrum voor Milieukunde (CML)
- Oomes, M.J.M., R.H.E.M. Geerts en H.J. Altena (1998)
Effecten van vernatten en afplaggen op verschraling en vegetatie; In: M.J.M. Oomes en H. Korevaar (red.); *Herstel van natte, soortenrijke graslanden*. Themaboek (in druk); Wageningen, Instituut voor Agrobiologisch en Bodemvruchtbaarheidsonderzoek (AB-DLO)
- Oostindie, H. en R. van Broekhuizen (1997)
Passen en meten; Een praktijkonderzoek naar de inpasbaarheid van beheersovereenkomsten; Wageningen, Landbouwuniversiteit Wageningen; LBL publicatierreeks nr. 100
- Provincie Overijssel (1998)
Vliegende hectare's Overijssel; Provincie Overijssel
- Provincie Limburg (1998)
Hamsters Ruime Jas; Provincie Limburg
- Provincie Limburg (1998)
Botanisch onderzoek Mergelland-Oost; Provincie Limburg
- Schekkerman, H. W. Theunissen (1998)
Mobiliteit grutto-families; IBN-DLO/SOVON
- Winden, J. Van der (1998)
Weidevogels in de Polder Mijnden en Westbroek 1997; Bureau Waardenburg
- Wymenga, E. (1998)
Weidevogels Zeevang/Waterland; Altenburg & Wymenga. Veenwouden
- Wymenga, E., R. Jalving (1998)
Weidevogels Sauwerd/ZWK; Altenburg & Wymenga. Veenwouden

Lijst van afkortingen

Afkorting	Omschrijving
AID	Algemene Inspectie Dienst
AMK	Agro Milieukeur (keurmerk)
AOC	Agrarisch Opleidingscentrum
DL	Directie Landbouw (LNV)
DLG	Dienst Landelijk Gebied
DLV	De Landbouwvoorlichting
DN	Directie Natuur (LNV)
DWK	Directie Wetenschap- en Kennisbeleid (LNV)
(E)EG	(Economische) Europese Gemeenschap
EOGFL	Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw
EU	Europese Unie
EU-cursussen	Bijdrageregeling EU-cursussen
EU-DEMO	Bijdrageregeling demonstratie- en bewustmakingsprojecten milieu- en natuurvriendelijke landbouwproductiemethoden
GRR	Directie Groene Ruimte en Recreatie (LNV)
GVE	Grootvee-eenheid
IKC	Informatie- en KennisCentrum
IPC	Innovatie- en Praktijkcentrum
LASER	Landelijke Service bij uitvoering Regelingen (LNV)
LAW	Subsidieregeling netwerk landelijke wandelpaden
LEI-DLO	Landbouw Economisch Instituut Dienst Landbouwkundig Onderzoek
LNV	(Ministerie van) Landbouw, Natuurbeheer en Visserij
MJPG	Meerjarenplan Gewasbescherming
MPS	Milieuproject Sierteelt
NBP	Natuurbeleidsplan
Platform LAW	Stichting Wandelplatform Lange Afstand Wandelen
PvA	Plan van Aanpak biologische landbouw
RBH	Bijdrageregeling bedreigde huisdierrassen
RBON	Regeling beheersovereenkomsten en natuurontwikkeling
RSBP	Regeling stimulering biologische productiemethode
SGR	Structuurschema Groene Ruimte
SKAL	Controle-organisatie voor biologische productiemethoden
STOAS	Stichting tot Ontwikkeling van Agrarische Onderwijskunde en Scholing
SZH	Stichting Zeldzame Huisdierrassen
Vo	Verordening (een EU-verordening)
VVV	Vereniging voor vreemdelingenverkeer
VWS	(Ministerie van) Volksgezondheid, Welzijn en Sport